

1^η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΔΙΗΜΕΡΙΔΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΗΦΙΣΟ ΠΟΤΑΜΟ

ΠΕΜΠΤΗ 13 & ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 14 ΜΑΡΤΙΟΥ 2008

ΕΙΣΗΓΗΣΗ

Δρα Θεοφάνη Α. Λώλη, Αρχιτέκτονα Μηχανικού, Αισθητικού Περιβάλλοντος

Πρέπει να διευκρινίσω ότι η παρέμβασή μου στην παρούσα ημερίδα και η τιμή που μου έγινε από τους Διοργανωτές και ειδικότερα από το Φορέα Διαχείρισης και Ανάπλασης του Κηφισού συνίσταται αφενός στην ειδικότητά μου σαν Αρχιτέκτων Αισθητικός του Περιβάλλοντος και αφετέρου στην εμπειρία, που έχω αποκομίσει από τη συμμετοχή μου επί πολλά έτη, στη Διεύθυνση Ειδικών Έργων, σε θέματα προστασίας και διαχείρισης των φυσικών κοιτών των χειμάρρων και τη δυνατότητα ένταξης της λειτουργίας και του φυσικού ανάγλυφου αυτών στο ευρύτερο και ήδη διαμορφωμένο αστικό περιβάλλον, διαμέσου της ανάπλασης των παραρρευμάτων εκτάσεων.

Πρέπει να τονίσω ότι η επαγγελματική μου σχέση με το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., σε καμία περίπτωση δεν με καθιστά εκπρόσωπο της Διεύθυνσης, την οποία υπηρετώ, στην παρούσα εκδήλωση και ότι πω δεν θα είναι η επίσημη, ούτε και οποιαδήποτε άλλη θέση του Υπουργείου και της Διεύθυνσής μου.

Ομολογώ ότι αυτό μου δίνει την ελευθερία να εκφράσω την επιστημονική μου θέση, έστω και αν αυτή είναι επικριτική, όχι προς το Υπουργείο, αλλά στο γενικότερο διαχειριστικό κατεστημένο για το περιβάλλον στη χώρα μας.

Μεταφέρω μια αναφορά από ένα κείμενο της Sylvie Schaffer στο γαλλικό περιοδικό «d' ARCHITECTURES» No 39 του Οκτωβρίου 1993:

«Αστικό παράδοξο: όσο περισσότερο δύσκολο είναι να υλοποιήσεις δεσμούς μεταξύ των <αστικών στοιχείων>, τόσο περισσότερο καθίσταται απαραίτητο να τους δημιουργήσεις. Ο κοινόχρηστος χώρος, εξ ορισμού υπηρετεί την ενότητα των πόλεων. Αλλά υπεράνω αυτού είναι το σύμβολο μιας χώρας».

Ας φαντασθούμε τη δυσκολία του να εντάξουμε μεταξύ των ποικίλων αστικών καταστάσεων, χωρίς να διαταράξουμε την ενότητα των πόλεών μας, την απρόσκοπτη διέλευση μιας φυσικής, αυτοφυούς, ή φυσικά αναπτυσσόμενης επιφανειακής βλάστησης, απόρροια μιας διεργασίας, που συμμετέχει στον κύκλο πολλών και σύνθετων «κατά φύση» λειτουργικών συσχετισμών και αντιστοιχιών, με συνέπεια η χλωρίδα αυτή να συνεχίσει να υφίσταται αυτοσυντήρητη, αυτοαναπαραγόμενη και αυτοεξελισσόμενη.

Ζούμε σε μια χώρα ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, την οποία δυστυχώς κακοποιούμε εξαιτίας αυθαιρεσιών, που κατά βάση οφείλονται σε μια νοοτροπία επιλογών για την αξιοποίηση και οργάνωση του προσωπικού μας χώρου ή του περιβάλλοντος μας, που βασίζονται αποκλειστικά και μόνο σε ευκαιριακές και χρησιμοθηρικές λύσεις.

Αλλά επίσης, από τους μονόδρομους και τα αδιέξοδα μιας νομοθετικής πολυπλοκότητας, η οποία κυρίως μεταχειρίζεται είτε μονοδιάστατα, είτε συνολικά, την όποια μέθοδο ρύθμισης, διάρθρωσης και επεξεργασίας της εκάστοτε ανάγκης στις επιζητούμενες παρεμβάσεις στο χώρο, μέσω των κατασκευαστικών, ή οργανωτικών προτάσεων. Ο χώρος, ο οποίος χρήζει διαμόρφωσης ή αναδόμησης, έτσι οδηγείται σε αισθητική μονοφωνία και στον ομοιομορφισμό, που παρατηρείται, με τις όχι τόσο πολύ διαφέρουσες, μονομερείς και αποσπασματικές εφαρμογές και λύσεις.

Πρωταρχική πρέπει να είναι η τροποποίηση της μέχρι σήμερα εφαρμοσμένης μονοδιάστατης πρακτικής, με την προσπάθεια αντικατάστασής της με μιαν άλλη, που θα προτρέπει σε πολυφυσείς παρεμβάσεις εξειδικευμένης πολυμορφικής άποψης. Τέτοια πρέπει να είναι και αυτή της διάσωσης και ανάδειξης του ποταμού Κηφισού.

Μια τέτοια παρέμβαση χρειάζεται την αρχική αποστασιοποίηση από κάθε δογματική θέση. Ζητώ συγγνώμη από τους συναδέλφους μηχανικούς, αλλά οι

τεχνοκρατικές απόψεις δεν μπορούν να είναι μονόδρομος, πρέπει να παρέχουν τη συνδρομή τους και την αρωγή τους στην αρχιτεκτονική και δημιουργική ιδέα. Μιας ιδέας σαν στοίχημα, που θα ανατρέψει την τυπική παρεμβατική πολιτική στη διαχείριση του χώρου, τις γνωστές πλέον κατεστημένες λύσεις και θα καθορίσει και κατευθύνει την προσπάθεια σε καινοτόμες διευθετήσεις ενός ενιαίου και μεγάλου στόχου, τη διάσωση του μοναδικού ποταμού της Αθήνας. Τότε μόνο, η νομοθεσία και η τεχνολογία θα είναι απαραίτητες για την επίτευξη και κατοχύρωση του μεγάλου έργου.

Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '60, παγκοσμίως, η ανάπλαση του περιβάλλοντος έγινε και αντικείμενο καλλιτεχνικού προβληματισμού, όπου οι δημιουργοί στην τέχνη εγκατέλειψαν τις στατικές φόρμες των κλασικών τεχνών για δραστηριότητες πιο νομαδικές μιας πιο ελεύθερης έκφρασης στο χώρο. *«Κάνε κάτι που καταδεικνύει το περιβάλλον ή αντιδρά απέναντι σε αυτό, που αλλάζει, που δεν είναι σταθερό, κάνε κάτι το αόριστο, που φαίνεται πάντα διαφορετικό, του οποίου δεν θα μπορέσουμε να προβλέψουμε επακριβώς τη μορφή, κάνε κάτι που δε θα μπορέσει να λειτουργήσει χωρίς τη συνδρομή του περιβάλλοντός του, κάνε κάτι που θα αντιδρά στις αλλαγές του φωτός και της θερμοκρασίας, κάνε κάτι που ο θεατής να μπορεί να το χειρίζεται, κάνε κάτι το διαχρονικό που να καταναδεικνύει στο θεατή την εμπειρία του χρόνου, προσδιόρισε κάτι το φυσικό»*. Αυτό ήταν το πρόγραμμα του καλλιτέχνη του Land Art, Hans Haacke, το 1965, όπως μεταφέρεται από τον γάλλο ιστορικό τέχνης Marc Poinsot. Όταν το διάβασα νόμισα ότι ήταν γραμμένο για τον Κηφισό.

Το ζητούμενο στην παρέμβαση αποσκοπεί στην επέκταση της φυσικής, ή «κατά φύση» αναπτυσσόμενης, επιφανειακής βλάστησης κατά μήκος των φυσικών κοιτών των συμβαλλόντων σε αυτόν χειμάρρων και κατ' επέκταση στην κυρία του κοίτη, διαμέσου όμως των βεβαρημένων ανθρωπογενών περιοχών, περιβαλλοντικά ταπεινωμένων και γενικότερα υποβαθμισμένων. Στον προβληματισμό, η μέριμνα για την ανάδειξη του ποταμού εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο μιας προσπάθειας διαφυγής από το φαινόμενο μιας

αισθητικής ευτέλειας, που μας περιβάλλει, αλλά και της διαρκούς καταρράκωσης του τοπίου μέσα από την ποιοτική υποβάθμιση όχι μόνο του υλικού αλλά και του νοητά αντιληπτού περιβάλλοντος του ανθρώπου, με τις όποιες γνωστές επιπτώσεις στη σωματική και πνευματική δημόσια υγεία. Η διάσωση του Κηφισού καθίσταται πλέον επιτακτικά απαραίτητη.

Επειδή ο Κηφισός είναι αποδέκτης μεγάλου αριθμού συμβαλλόντων κλάδων με λεκάνες συγκέντρωσης και στην Πάρνηθα και την Πεντέλη, που συνολικά αφορούν τεράστιες ορεινές εκτάσεις, η αξιοποίησή του αφορά σχεδόν όλο το προς τα δυτικά του Υμηττού λεκανοπέδιο. Αναφέρομαι βέβαια σε μια έκταση πολύ μεγαλύτερη από την προστατευόμενη με το Π.Δ. της 15^{ης} Ιουνίου 1994 (Φ.Ε.Κ. 632 Δ/94).

Ο ρους των χειμάρρων αυτών, εκεί που δεν έχει αλλοιωθεί ή μετατραπεί σε υπόγειο οχετό, συντηρεί μια επιμήκη ζώνη χλωριδικής και γενικότερης βιολογικής ανάπτυξης, συστατικό και αναπόσπαστο στοιχείο της μορφής του και του άμεσου περιβάλλοντός του. Η διείσδυση αυτών των φυτικών ρύσεων διαμέσου της μορφολογικά μονότονης ρυμοτομικής ακαμψίας φέρνει ποικιλία με έξαρση, κίνηση και ποιητικότητα, που αντιμάχεται τον ομοιομορφισμό του δομημένου χώρου στο αστικό τοπίο. Αυτοί οι περιβαλλοντικοί διάδρομοι (environmental corridors), εμφανίζονται σαν γραμμικά άλση, τα οποία διατέμνουν το χώρο και αποτελούν αμετάκλητο και καθοριστικό δεδομένο στο σχεδιασμό.

Είμαστε πλέον πεπεισμένοι ότι η νομοθετική κατοχύρωση της ελεύθερης ροής, διαμέσου διαταγμάτων οριοθέτησης των χειμάρρων, όπως και αν αυτή γίνεται, είναι αποτελεσματικά ανεπαρκής. Ζούμε στη χώρα, όπου οι νόμοι γίνονται για να καταστρατηγούνται. Εξάλλου η όποια νομοθετική κατοχύρωση δεν αίρει το γεγονός της κατάτμησης του ευρύτερου χώρου από τον χείμαρρο. Οι δυο όχθες, επιτρέψτε μου την παρομοίωση, είναι σαν δύο τεκτονικές πλάκες, που πλησιάζει η μια την άλλη. Κάπου κάπου, γίνεται κί'αυτό, συναντώνται και ο

χειμάρρος φαίνεται μόνο στις παλιές αεροφωτογραφίες. Δεν είναι, οπωσδήποτε όχι, το ζητούμενο για τον Κηφισό.

Δογματική θέση, τεχνοκρατική αντίληψη, γραφειοκρατικό κατεστημένο, ή όποια άλλη συστηματοποιημένη συλλογιστική μέθοδος, που χρησιμοποιείται προς επίλυση άλλων παράλληλων επειγόντων προβλημάτων, με σκοπό να κατοχυρώσουμε την επικράτειά μας στο χώρο, μέσα από μια τελειώς ανθρωποκεντρική αντίληψη των πραγμάτων και που βασίζεται μόνο σε ένα πλαίσιο χρησιμοθηρικού ή ανταποδοτικού ορθολογισμού, δεν αποτελεί λύση για τον Κηφισό και δεν βοηθάει την όποια ευνοϊκή παρουσία του στο χώρο.

Η διάσωσή του, κατά την προσωπική μου γνώμη, είναι μονόδρομος. Η αντιμετώπιση πρέπει να είναι σε κάθε περίπτωση συνολική και όχι αποσπασματική. Συνολική υδραυλική θεώρηση και επίλυση, συνολική και ριζική ρύθμιση των προβλημάτων γειτνίασης και επαφής με τις άλλες χρήσεις, συνολικός σχεδιασμός με βάση μια κυρίαρχη κεντρική ιδέα, το «όραμα», συνολική εφαρμογή των έργων που θα εξυπηρετούν τον μεγαλεπήβολο στόχο. Το αποτέλεσμα θα είναι συνολικά ορατό από αέρα, σαν έργο τέχνης, με τη μορφή ακαριαίας διάσπασης ενός γκρίζου καταρρακωμένου (σήμερα) τοπίου από την αιφνίδια εισροή καταπράσινης φυτικής μάζας.

Το αποτέλεσμα στη μικροκλίμακα της τοπικής εμβέλειας, συντελείται και εξελίσσεται μέσα από μια σειρά προσπελάσιμων διαδοχικών και εναλλασσόμενων τοπίων, αρμονικά διασυνδεδεμένων με τις εκάστοτε παραρρευμάτιες συνθήκες. Εκεί οι συμπεριφορές, οι τρόποι ζωής, θα γίνουν μορφές και ο χώρος της τέχνης θα διευρυνθεί σε νέο έδαφος δράσης, που θα πρέπει να το οργανώσουμε με διάλογο, να το μετατρέψουμε σε υλικά, να το ερευνήσουμε εννοιολογικά, σημειολογικά, για να το εντάξουμε στην πολιτιστική μας κληρονομιά.

«Στα τέλη του αιώνα που μας τελείωσε, η κυκλοφοριακή εμβολή των πόλεων άπτεται του παροξυσμού. Η αστική μορφολογία, περιπεπλεγμένη,

κατακερματισμένη σε νησίδες, ψιχιοποίησε τον κοινόχρηστο χώρο σε τέτοιο βαθμό που απώλεσε το «δημόσιο» καταστατικό του και τη διαχρονικότητα του», μας λέει πάλι η Sylvie Schaffer. Πράγματι η βαθμιαία καταστροφή της λειτουργίας, του ύφους και του χρώματος της γειτονιάς, που σαν οντότητα, βασισμένη στις εγγύς-τοπικές κοινωνικές σχέσεις και διασυνδέσεις, με όλες τις απορρέουσες αναγκαίες βιοτικές κινήσεις, πεζή, αποπροσωποποιήθηκε από την επιβολή διατοπικών εξαρτήσεων και κινήσεων, που εδραίωναν την ευρεία χρήση του αυτοκινήτου και των άλλων συγκοινωνιακών μέσων.

Στις όχθες του Κηφισού, οι αρχιτέκτονες πρέπει να εμπλακούμε στο στοίχημα. Στη ζώνη προστασίας του ποταμού θα ξαναβρούμε τη χαμένη γειτονιά. Η διαβίωση εκεί θα εξαρτηθεί από τη διορατικότητά μας στον τρόπο διασύνδεσης με τον άλλο χώρο και πάντα σε αρμονία με τον σύγχρονο τρόπο ζωής και την αποφυγή της όποιας αλλοίωσης του χειμαρρικού τοπίου. Η παρέμβαση νοείται καθολική. Δεν σχεδιάζουμε μόνο τη δημόσια επίπλωση, αλλά διαχειριζόμαστε και τη μορφολογία του εδάφους. Και πάντα στο πλαίσιο της μεγάλης ιδέας, του «οράματος».

Σχετικά με το «όραμα» τώρα. Ο κοινόχρηστος χώρος είναι ο αδιάψευστος μάρτυρας της συνολικής εικόνας όχι μόνο της πόλης αλλά και της χώρας, της κοινωνικής μας υγείας και της εθνικής μας συνείδησης.

Πολύ περισσότερο στην παρούσα περίπτωση της ελεύθερης, επιφανειακής απορροής των υδάτων, που σε διαπολιτισμική διάσταση θεωρείται σαν εξαγνιστική. Εμείς παροχετεύουμε τα όμβρια σε οχετούς, ρίχνουμε τα λύματα και τα βιομηχανικά μας απόβλητα στα ρέματα.

Το κελάρυσμα του νερού, που έρρεε στους ρύακες, πίστευαν οι αρχαίοι μας πρόγονοι υπήρξε σαν πρώτος μουσικός τόνος, αυτός που γοήτευε την ακοή του πρωτόγονου ανθρώπου και του δημιούργησε το αίσθημα της μουσικής αρμονίας. Έτσι γεννήθηκαν οι Μούσες, από τον Δία και τη Μνημοσύνη, θεότητες των πηγών και των ρεόντων υδάτων, της μνήμης και της

παντογνωσίας, της ωδής και της μουσικής, της ρητορικής. Αυτές κατέβαιναν νύκτα από τις κορυφές των ορέων ντυμένες στα σύννεφα, έστηναν χορούς κοντά στα γάργαρα, καθάρια, νερά που αναβλύζανε από τις πηγές και έρρεαν στα ρυάκια. Τις άκουγαν να τραγουδούν και να διηγούνται παλιές ιστορίες, ηρωισμών και ανδραγαθημάτων, για να τις υπενθυμίζουν στους ανθρώπους.

Αυτή είναι η ιστορική μας συνείδηση, το διαπαιδαγωγικό μας υπόβαθρο, το οποίο θα έπρεπε να μας παρέχει την ιδέα της οργάνωσης, το «όραμα» και τη σημειολογική αναφορά του χώρου γύρω μας. Πιστεύω ότι οι αρχιτέκτονες, οι αρχιτέκτονες τοπίου, οι καλλιτέχνες και όχι μόνο πρέπει να συνεισφέρουν την αρωγή τους στη μεγάλη προσπάθεια του Φορέα Διαχείρισης και των οικολογικών οργανώσεων για ένα καλλίτερο αύριο για τα παιδιά μας.